

Catherine Hasse. ”Kultur i bevægelse – fra deltagerobservation til kulturanalyse – i det fysiske rum.” København: Samfundslitteratur.

Anmeldt af: *Lene Tanggaard. Ph.d.-studerende. Institut for Kommunikation. Ålborg Universitet.*

Denne bog beskriver de kulturelle drivkræfter, der er med til at in- og ekskludere bestemte fysikstuderende fra fysikernes praksisfællesskab på Niels Bohr Institutet (som staves med kun et t) i København. Hasse indskrev sig som fysikstuderende i 11 måneder for at følge de nye fysikstuderendes vej ind i fysikkens verden.

Bogen er spændende på mindst to måder. *Dels* er den med til at bane nye veje for antropologien ved at bedrive antropologisk videnskab på den hjemlige scene på fysik studiet på Københavns Universitet frem for som vanligt i geografisk set fjernere egne. *Dels* kan bogen ses som en kritisk stemme i en tid, hvor mange fagtraditioner, og herunder psykologien, hævder at kunne producere viden fra og viden om antropologiske feltstudier.

Som Hasse bemærker det (p. 29), så er det ikke længere så fashionabelt blandt antropologer at tale om feltstudier i sig selv. Interessen må, ifølge Hasse, snarere gå på, hvad forskeren gør i felten, og hvordan det kan adskille sig fra, hvad andre gør som lærende subjekter. Det er derfor en afgørende pointe i bogen, at det er relevant at studere, hvordan der deltagerobserveres frem for, om der sker det ene eller det andet. På denne måde er målet med bogen et forsøg på at nytænke begreberne kultur, felt og deltagerobservation ved at forbinde dem med begrebet læreproces. Hasse betoner, at man ved at være deltager og praktisere kultur *lærer* de betydninger at kende, der senere kan formidles som kulturanalyse. Læreprocessen er således en fortløbende kulturel transformation, hvor deltagerobservation giver positioneret viden, der ændrer sig over tid (p. 39). Forfatterens læreproces som antropolog adskiller sig ikke væsentligt fra de andre deltageres læreprocesser, men antropologen indtager en radikalt anden position end de andre deltagere.

Bogens svaghed er dens baggrund. Den udgør en lettere omskrivning af forfatterens ph.d.-afhandling, og det virker, som om forfatteren i sit sprog nærmest er viklet ind i sin egen tekst. Der er tale om et særdeles akademisk og til tider meget kompliceret sprogbrug på ikke mindre end 410 nummererede sider. Det ville afgjort tjene læseren, om teksten var afkortet i en publiceringssammenhæng, idet dens argumentation således kunne fremstå mere fortættet og pointerne mere skarpt optrukne. Det er langt hen ad vejen, som om pointerne forsvinder i tekst og gentagelser. Det betyder også, at de mest vellykkede afsnit helt sikkert er der, hvor forfatteren, spredt i de enkelte kapitler, bemærkelsesværdigt klart og eksemplarisk bruger sine antropologiske færdigheder i den konkrete kulturanalyse af de fysikstuderendes in- eller eksklusion af fysikpraksisfællesskabet.

Bogen er inddelt i 5 afsnit, som jeg i det følgende kort vil kommentere.

I **del 1** behandles begrebet deltagerobservation. Her står det centralt, at forfatteren vælger at betegne kultur som en usynlig kraft, der kan bevæge mennesker. Det er i det hele taget velgørende at få præsenteret begrebet kultur fra en ekspert i en tid, hvor alle og enhver slynger om sig med begrebet uden helt at få det afgrænset i en gyldig argumentation. Kultur er ifølge Hasse altid i bevægelse, fordi læreprocesser er det. Det er denne forandringsproces, der giver antropologen mulighed for at skrive om andres kulturelle verdener. Kultur er i antropologisk forstand hverken nationalstatskultur, finkultur eller populærkultur, men et omdiskuteret begreb, der kredser om, hvorledes mennesker (gen)skaber betydning. Kultur er altså en analytisk konstruktion uden materie. Antagelsen er samtidigt, at det, antropologen kalder kultur, er begrænset til horisonten for antropologens egen fortolkningsramme.

Hasse ser læreprocesser som det, der gør fysiske rum til en bestemt verden, der er defineret ved deltagerens normative tolkninger af det "anderledes". De inkorporerede kulturelle koder fortæller os, hvad der giver status og prestige, hvilke normer vi skal handle efter, og hvilke manøvrer der giver mening i en bestemt verden. Der er således i bogen dels tale om, hvordan en kulturanalyse tager form gennem deltagerobservation, men der er også tale om normalitetsforskning i forhold til, hvad der gør nogle mennesker til afvigere i bestemte sammenhænge.

Begrebet læreprocesser ses således som deltagerobservationens metodologi og deltagerobservationen som forudsætningen for kulturanalysen (p. 37). En subjektiv læreproces, der på en og samme tid er vejen til en videnskabelig forståelse af kulturer og en læreproces som alle andre. Hasse skriver: "Det som forskeren kan analysere frem som kultur, gennem en reflektiv forholden sig til sin egen læreproces, er det nye *grundlag* for fortolkning (det hun ser *med*). Hun lærer, og ændrer dermed gradvist det, hun *ser*" (p. 35). Antropologiske teorier kan ifølge forfatteren dermed opfattes som væsentlige tilskud til den generelle forskning i læreprocesser, skønt de sjældent er blevet set som sådan.

Deltagerobservation er på denne måde en metode, der giver et empirisk materiale, der ikke kunne være opstået på andre måder, men den er ikke en metode, hvis kriterierne er en metode med hypoteser, der afprøves i en nøje tilrettelagt forskning. Hasse anvender i forskningsprocessen interviews, spørgeskemaer, telefoninterviews og tekstanalyser og alle tilgange er formet af det konkrete møde med felten som deltagerobservatør.

Hasse slutter bogens del 1 med at skelne mellem tre lærings søjler, der danner baggrund for bogens følgende tre afsnit. Den første søjle; den 'positionerede læreproces' beskæftiger sig med forskerens vej ind i felten. Den anden søjle betegnes som 'vektorale læreprocesser', der er knyttet til interesser i det sociale rum, forskeren bevæger sig ind i. Den sidste søjle, 'skalare læreprocesser', er knyttet til de individuelle refleksioner, forskeren måske/måske ikke deler med andre deltagere i felten.

Beskrivelsen af de tre lærings søjler hænger sammen med ændringen af omdrejningspunktet for forfatterens ph.d-projekt undervejs. Fra at have fokus på de fysikstuderendes forskellige lære-

processer i begyndelsen ændrer Hasse efter feltarbejdets slutning sit fokus og centrerer på sin egen læreproces som deltager i det levende praksisrum.

I bogens **del 2** beskæftiger Hasse sig med den positionerede læreproces. Hun indleder med sine observationer og betragtninger over de første dage som ny fysikstuderende. I sit oplæg til forskningsprojektet arbejdede Hasse med en dimension, der handlede om køn – og herunder hvorfor så mange kvindelige studerende falder fra under studiet. Denne dimension valgte hun at udelade i sin præsentation over for de andre nye fysikstuderende for kun at fortælle om sin interesse for deres motivation for fysikstudiet. Som hun selv påpeger, var det måske, fordi hun allerede på dette tidlige tidspunkt fandt ud af, at køn i fysikverdenen overhovedet ikke bør spille en rolle som markør af identitet (p. 51). Køn konnoterer sex og dermed optagethed af andet end fysik.

Centralt i denne del 2 af teksten står begrebet strukturelle identiteter, der omhandler, hvorledes omgivelser subjektiverer det enkelte individ. I definitionen af dette begreb anvendes en række teoretikere ganske kort. Det gælder særligt Bourdieu og herunder feltbegrebet set som et analytisk begreb, der kan analysere felter som etablerede kamparenaer (p. 57) og Lave & Wengers analyser af situeret læring i praksisfællesskaber. Mens Hasse, (særligt på siderne 69 og frem), gentager en tidligere set kritik af Lave & Wengers analyser af situeret læring for ikke at beskæftige sig med individuelle forskelle på læring, så er det mere interessant, at Hasse forsøger at fremkomme med analytiske redskaber, der kan forklare, hvorfor nogle fysikstuderende gradvist forbindes med gruppen af erfarne fysikstuderende, mens andre ikke gør det. Det efter min opfattelse spændende spørgsmål, som Hasse har fat i, er, hvad er det for kulturelle drivkræfter, der gør, at nogle fysikstuderende klarer studiet, mens andre dropper ud. Hasse fremhæver her dels, hvordan det at være fysikstuderende ikke nødvendigvis betyder, at man gør eller lærer de samme ting, dels at studiegennemførelse eller ej ikke bare handler om forudgående erfaringer eller social baggrund, men også om måder at være fysikstuderende på. Når kultur derfor ikke bare er noget, der betragtes "udefra", men "indefra" som positioneret deltager, så opløses ensartetheden og det ses, at både gruppen, den enkelte og "forskeren" hele tiden bevæger sig og ikke bare er figurer i en etableret orden som et schweizisk urværk. Det er ikke bare de fysikstuderende, men også antropologen der lærer positioneret og historisk betinget.

I bogens **del 3** behandles de vektorale læreprocesser og herunder, hvordan den nyankomne gennemgår en transformation i mødet med de øvrige deltagere. For antropologen er positionen som professionel nyankommen særligt velegnet til at få indblik i læreprocessen, idet der her er tale om en kaskade af transformationer, hvor en fysisk verden forvandles til en bestemt verden. For de fysikstuderende handler det om, hvad der gælder som sprezzatura – af Hasse defineret som den usynlige magt til at udpege, hvad der gælder som "god opførsel", i denne bestemte verden (p. 49). Det gælder spørgsmål om, hvilke personer der er forbundet med særligt positive værdier, der giver dem tyngde og betydningsfuldhed i verden. Det er ikke værdier, der står at læse noget sted, men udtryk for en tilsyneladende stabil og uskreven social orden. Sprezzatura på fysikstudiet handler eksempelvis om at vide, at man skal klippe sin lange hestehale af og gå diskret klædt, og at den "gode" fysiker leger sin viden ind både i undervisningen og i fritiden.

Det er også sprezzatura som studerende at evaluere underviserne enten ud fra, om de kan levere et godt show, eller om de kan fremvise en forskningsmæssig tyngde.

I bogens **del 4** omhandles de skalare læreprocesser, hvor Hasse hævder at bevæge sig ind i de kognitive processer, der skaber refleksion over en bestemt verden. Ideen er at få fat i de individuelle forskelle på deltagerens læreproces, eller som Hasse skriver det, hvordan deltagerne kontekstualiserer mere eller mindre ens, hvilket får betydning for deres handlinger og gruppetilhørsforhold (p. 190). Det forbliver efter min opfattelse lidt af en gåde, hvorfor Hasse behøver refleksionsbegrebet her. Hendes væsentligste pointe i denne del er, at de studerendes læreprocesser forløber kulturelt forskelligt, fordi de har forskellige, inkorporerede erfaringer (p. 203). En pointe, der unægteligt ikke umiddelbart kræver et begreb som refleksion, men netop fremhæver, at individuelle eller kulturelle forskelle i læreprocesser handler om inkorporerede erfaringer eller prædispositioner og habitus, som Bourdieu ville sige det. Hvis Hasse derimod mener, at hun selv i forskningsprocessen måske reflekterer over de opdagelser, hun gør, så er det noget andet, men som i øvrigt i bogen så forbliver det aldrig helt klart, hvornår Hasse skriver om sin egen læreproces eller de studerendes læreprocesser. Det er dog også en pointe som Hasse grundlæggende set arbejder med. Vi kan aldrig helt vide, om andre ser og lærer det, vi selv gør i den denne situation. Empirisk set er en af pointerne i afsnittet, at Hasse opdager den indbyrdes modsætning eller relation mellem eksakt videnskab og kreativ leg. De studerende, der kreativt leger med opgaveløsningen og måske helt laver om på opgaverne, ja de belønnes rent faktisk af underviserne. Studerende, der eksperimenterer med eksperimentet, udvikler i denne verden sprezzatura: en intuitiv ekspertise i at udvikle eksperimenter (p. 216). Her optræder en, viser det sig, kønsforskel, idet det overvejende er drengene, der leger fysikken ind. Ofte har drengene også tidligere og inden studiet leget med fysikken, og har derfor større forudsætninger for en kreativ forholden sig til dette. Andre typer af sprezzatura i fysikkens verden er evne til at indgå i et gruppearbejde, ligesom det som fremhævet tidligere er væsentligt ikke at markere sig på sit køn. Det gælder særligt pigerne, der helst ikke skal gå udfordrende klædt, men tværtimod helst skal signalere "intetkøn". De studerende, der mangler sprezzatura eller føler sig "dumme", eksempelvis i forhold til idealet om at kunne producere ny viden gennem eksperimentet, risikerer at falde fra studiet. Selv om Hasse egentligt forlod kønsaspektet i begyndelsen af sit studium for at koncentrere sig om "hele fysikverdenen", så går det gradvist op for hende, at kønnet bestemmes af denne fysikverden – i et broderskab, der måske udelukker kvinder? Det er overvejende drengene, som er "legesyge" og derigennem lærer fysikverdenens "koder", mens kvinderne overvejende er optagede af det nære, det ansvarlige og det konkret anvendelige (p. 310). Køn gør en forskel, men mønstret vil ikke involvere alle mænd og kvinder. Læreprocessen bliver kønnet, fordi nogle piger mangler de kropserfaringer og den handleviden, som drengene har opnået gennem deres "legende" opvækst. Forskerånd er sprezzatura – og først dernæst spiller uddannelsesaktivitet en rolle. De fysikstuderende, der hurtigt lærer dette, vil ofte gennemføre studiet. Pointer der efter min opfattelse kunne give mening i forhold til analyser og evalueringer af andre universitetsfag med vigende søgning eller stort frafald.

Del 5 i bogen afslutter med antropologien. Hasse kan konkludere, at det ikke kun er forbeholdt antropologen at reflektere og lære, men at samtlige deltagere i felten lærer og forandrer sig. Forskellen er antropologens refleksionsniveau knyttet til den antropologiske interesse og den

efterfølgende antropologiske refleksion og tekstproduktion. Antropologen er positioneret anderledes end de andre deltagere, men anskuer ikke praksis fra et punkt i "now-where".

Hasse beskriver yderligere den uendeligt slidsomme proces med at analysere feltarbejdets materiale. Hver gang materialet læses og bearbejdes opstår nye analysemuligheder, og antropologens læreproces slutter aldrig rigtigt. Den fungerer som en billedhuggers arbejde – når feltnoter og tekster foreligger, og når erindringer trænger sig på, kan antropologen begynde sit tilskæringsarbejde – hun kan begynde at hugge væk og forme sin helhed.

Hasse rører i dette sidste afsnit af bogen indirekte ved den svaghed i formidling, som jeg synes skinner igennem i hele læsningen af bogen. Når antropologen forsøger at give os indblik i sin egen læreproces, der fortsat transformeres og forandres, så kan den nødvendige forvirring i den stadige forandring måske godt smitte af på teksten. Det er således den samtidige styrke og svaghed ved bogen, at vi er så tæt på forfatterens egne erkendelsesprocesser i analysearbejdet. Et eller andet sted kunne det være rart med en opsamling på, hvad vi kan konkludere på henholdsvis de fysikstuderendes læreprocesser og antropologens læreprocesser – eventuelt i forhold til de distinktioner mellem positionerede, vektorale og skalare læreprocesser, som Hasse arbejder med tidligere i teksten. Disse distinktioner er nærmest forsvundet mod slutningen af teksten. Styrken ved bogen, og særligt slutningen, er dog samtidig de meget erfaringsnære beskrivelser og analyser af antropologens læreproces, hvor læseren får lejlighed til at opdage, hvordan forskningen ikke bare glider ud ad landevejen, men tværtimod er en kaotisk, ofte grænsende til en uoverskuelig proces. Det spændende ved bogen er netop, at vi ikke præsenteres for et afsluttet hele, men konstant ledes til at opdage nye analysemuligheder i det empiriske materiale, som bogen derved i sig selv udgør.